

Styret i Hjartdal og Gransherad Sparebank
Saulandsvegen 418
3692 SAULAND

VÅR REFERANSE

20/10076

DERES REFERANSE

UNNTATT OFFENTLIGHET

Offl. § 13 1. ledd, jf. fvl. § 13 1.
ledd nr. 2
Gjelder kun merkede avsnitt

DATO

08.03.2021

Tilsynsrapport

Finanstilsynet gjennomførte stedlig tilsyn i Hjartdal og Gransherad Sparebank 28. og 29. oktober 2020. Tilsynet hadde som formål å gjennomgå bankens risikoprofil på kreditt-, likviditets- og markedsrisikoområdet og tilhørende styring og kontroll.

Til grunn for disse merknadene ligger Finanstilsynets foreløpige rapport datert 10. desember 2020 og styrets kommentarer til rapporten i brev av 5. februar 2021.

Finanstilsynet har følgende merknader etter det stedlige tilsynet:

FORHOLD KNYTTET TIL RISIKONIVÅ OG KAPITALISERING

Kredittrisikonivå

Risikonivå

Misligholdte og tapsutsatte engasjementer

I den foreløpige tilsynsrapporten ba Finanstilsynet banken forklare avviket mellom summen av engasjementer misligholdt over 90 dager og andre misligholdte engasjementer som banken rapporterte til finansdatabasen pr. utgangen av 2. kvartal 2020 og de tilsvarende størrelsene i delårsrapporten for 2. kvartal 2020. Styret opplyser i sitt svar at banken i delårsrapporten for 2. kvartal 2020 ved en feil oppga tallet for 30 dager mislighold i stedet for 90 dager mislighold.

Betalingslettelser ("Forbearance")

På bakgrunn av at banken kun rapporterte fire kunder merket med betalingslettelser ved utgangen av 2. kvartal 2020, reiste Finanstilsynet spørsmål om bankens kriterier for å rapportere forbearance-volumer er dekkende og om eventuell underrapportering har hatt betydning for bankens tapsavsetninger. Styret opplyser i sitt svar at bankens rutine for forbearance-merking ble oppdatert i desember 2020, og at opplæring av alle kredittrådgivere er planlagt gjennomført i løpet av februar 2021. Dessuten opplyser styret at bankens gjennomgang av engasjementer med avdragsfrihet ikke har avdekket kunder som burde vært forbearance-merket. Dette gjør at styret anses det som mindre sannsynlig at banken har underrapportert omfanget av engasjementer med betalingslettelser. Styret bekrefter imidlertid at banken er i dialog med Eika Vis om manglende endring i risikoklasse for forbearance-merkede kunder, og at forbearance-merking vil bli inkludert i risikorapporten og bli tatt hensyn til når styret vurderer bankens kredittrisiko.

FINANSTILSYNET

Revierstredet 3
Postboks 1187 Sentrum
0107 Oslo

Telefon 22 93 98 00

post@finansstilsynet.no
www.finanstilsynet.no

Saksbehandler

Bernt Chr. Grønvold
Dir. tlf 22 93 99 04

Porteføljeutvikling, sammensetning og konsentrasjon

Finanstilsynet ba i den foreløpige rapporten styret opplyse hvor stor eksponering banken har utenfor sitt geografiske primærområde inkludert bankens ameta-engasjementer. Styret opplyser i sitt svar at eksponeringen utenfor primærområdet øker fra 13 millioner kroner til 95 millioner kroner når ameta-engasjementene hensyntas. Styret bemerker imidlertid at bankens eksponering utenfor primærområdet består av næringslivsengasjementer som enten har eller har hatt en direkte tilknytning til Notodden eller Hjartdal kommune.

Markedsrisikonivå

Finanstilsynet ga i den foreløpige tilsynsrapporten uttrykk for at banken i større grad bør spre forfallstidspunktene for bankens innlån. Finanstilsynet ba også styret vurdere om den gjennomsnittlige restløpetiden på ekstern finansiering er for kort. Styret opplyser i sitt svar at behovet for ekstern finansiering avtok i 2020 som følge av høye kundeinnskudd og lav utlånsvekst, slik at den gjennomsnittlige restløpetiden ble kortere. Samtidig opplyser styret at banken kontinuerlig jobber med å skape en god balanse mellom innskuddsdekning og markedsfinansiering.

FORHOLD KNYTTET TIL STYRING OG KONTROLL

Overordnet styring og kontroll

Strategi og overordnede retningslinjer

Klima, miljø og samfunnsansvar

Finanstilsynet ga i den foreløpige rapporten uttrykk for at banken er i en tidlig fase i arbeidet med klima- og miljørisiko, og at gjennomgangen av enkeltsaker under tilsynet viste at miljø- og klimarisiko i liten grad inngår i bankens kredittvurderinger. Finanstilsynet reiste derfor spørsmål om hvordan styret vil sikre at retningslinjene for klima- og miljørisiko blir etterlevd, og hvordan miljø-

og klimarisiko vil bli innarbeidet i bankens overordnede strategi. Styret erkjenner i sitt svar at banken fremdeles er i en tidlig fase av arbeidet med klima- og miljørisiko, og opplyser at det inntil nå har vært fokus på spesielt utsatte bransjer. I løpet av første halvår 2021 vil banken ifølge styret arbeide aktivt med å implementere klima- og miljørisiko i bankens kredittstrategi og påse at klima- og miljørisiko blir tatt inn som et vurderingskriterium i kredittsaker både innenfor person- og bedriftsmarkedet. På privatmarkedet er hele boliglånporteføljen blitt energimerket i 4. kvartal 2020. Styret opplyser dessuten at banken har inngått et samarbeid med Kredittforeningen for Sparebanker for å innhente et grønt innlån, og i den forbindelse har implementert et grønt rammeverk som omfatter bolig, rehabilitering av bolig og næringsbygg, samt grønn transport og småkraftverk.

Styring og kontroll av kredittrisiko

Strategi, policy, rammer og mål

Finanstilsynet pekte i den foreløpige tilsynsrapporten på behovet for tydelige retningslinjer for å unngå at banken eksponerer seg mot bedriftskunder med uavdekket risiko. Finanstilsynet pekte i den forbindelse på at omtalen av inntakskriterier i bankens kredittpolicydokument og kreditt-håndbok var lite retningsgivende og i praksis i stor grad rettet inn mot personkunder. Finanstilsynet savnet særlig tydeliggjøring av risikomomenter og inntakskriterier for bransjene det er aktuelt å rekruttere kunder fra. Finanstilsynet ba derfor styret påse at banken etablerer forsvarlige kriterier for kundeutvelgelse (inntakskriterier) for relevante bransjer. Styret bekrefter i sitt svar at kredittpolicydokumentet vil bli oppdatert for å skape et tydeligere skille mellom privat- og bedriftsmarked. I den forbindelse vil inntakskriterier bli gjennomgått med sikte på å redusere risikoen for at banken eksponerer seg mot uavdekket risikoeksponering. Tilsvarende vil bli gjort med bankens kreditt håndbok.

Rammer for porteføljesammensetning

Finanstilsynet påpekte i den foreløpige rapporten at de styrefastsatte rammene for eksponering mot bransjer er angitt i absolutte tall, blant annet med det resultat at rammene for "Omsetning og drift av fast eiendom" og "Bygg og anlegg, inkl. boligprosjekter" omtrent tilsvarte hele bankens BM-portefølje. Finanstilsynet reiste derfor spørsmål om bankens rammer for bransjeeksponering burde etableres i relative størrelser målt mot den totale BM-eksponeringen. Styret opplyser i sitt svar at det anses som hensiktsmessig at BM-andelen etableres som en relativ størrelse, men at bransjerammene fastsettes i beløp. Finanstilsynet bemerker at fastsettelse av bransjerammer i beløp forutsetter at rammenivåene tilpasses størrelsen på bankens kredittporteføljer for øvrig.

Rammer for porteføljekvalitet

Finanstilsynet bemerket i den foreløpige rapporten at bankens måltall for mislighold og tap ikke var definert i strategiplanen, og at status i forhold til de styrefastsatte rammene ikke inngikk i bankens risikorapport. Finanstilsynet påpekte dessuten at bankens misligholdsvolum målt mot totale utlån på tilsynstidspunktet oversteg måltallet. Styret opplyser i sitt svar at status i forhold til rammene for taps- og misligholdsandel skal inkluderes i risikorapporten.

Bevilgningskriterier

Finanstilsynet bemerket i den foreløpige rapporten at det ikke fremgikk av bankens kredittpolicydokument om det fastsatte egenkapitalkravet gjelder verdijusterte eller bokførte størrelser, og at det ikke var fastsatt krav til egenkapitalen som skal innbetales før opptrekk av byggekreditter. Styret gir i den forbindelse uttrykk for at det kan være utfordrende å legge verdijustert egenkapital til grunn, men at det er noen aktivaposter som kan vurderes særskilt. For byggekreditter bør egenkapitalen tilføres før prosjektet igangsettes og kravet sees i sammenheng med forhåndssalget. Styret vil påse at det i bankens kredittpolicy og kredithåndbok spesifiseres inntakskriterier knyttet til krav til egenkapital både for BM-engasjementer og byggekreditter.

Finanstilsynet stilte i den foreløpige rapporten spørsmål om de fastsatte kriteriene for å innvilge lån utenfor bankens geografiske primærområde var tilstrekkelig risikoreduserende. Finanstilsynet pekte i den forbindelse særlig på faren for at manglende markedskunnskap fører til at banken overvurderer pantets verdi. Styret gir i sitt svar uttrykk for at det vil vurdere om rammen for å innvilge boliglån utenfor bankens primærområde er hensiktsmessig eller om det er andre risikoreduserende tiltak som bør iverksettes for boliglån utenfor primærområde. Eksempelvis kan det være aktuelt å stille krav om at større boliglån utenfor primærområde løftes til kredittkomiteen for drøfting.

Syndikatlån (ameta-lån)

Under tilsynet kommenterte Finanstilsynet at en dominerende deltakerandel i ameta-lån kan føre til interessekonflikter mellom deltagerbanken og agentbanken. Styret er enige med Finanstilsynet i at det kan oppstå interessekonflikter ved at deltagende bank har en dominerende andel, og styret vil for fremtiden være oppmerksom på denne problemstillingen.

Kredittvurdering av boliglån

Likviditetsberegning

Finanstilsynet påpekte i den foreløpige rapporten at bankens likviditetsberegningsmodell underestimerer enkelte kostnadselementer i betjeningsevnevurderingen. Finanstilsynet har i den forbindelse merket seg at banken kort tid før tilsynet inkluderte et årlig beløp pr. person i likviditetsberegningen for blant annet å ta hensyn utgifter til helsetjenester, ferier, gaver, og at kostnadssatsene for blant annet husholdningsutgifter og utgifter til mediebruk er økt etter tilsynet. Dessuten opplyser styret at det overfor kredittrådgivere er presisert at reisekostnader ikke skal reduseres som følge av at låntaker har bil, og at det generelt ikke skal gjøres tilpasninger som i sum gjør at banken legger til grunn for lave kostnader. Etter Finanstilsynets vurdering er det årlige ekstrabeløpet banken har inkludert i likviditetsberegningen lavt med tanke på å skulle ta hensyn til samtlige kostnader som ikke inngår i Sifos referansebudsjett.

Finanstilsynet ba i den foreløpige rapporten styret påse at det blir klargjort hvordan betjeningsevne- og gjeldsgradsvurderingen skal foretas når det foreligger medlåntaker innenfor låntakers hus-

holdning og utenfor husholdningen. Styret opplyser i sitt svar at banken vil oppdatere retningslinjene for lån til boligformål i henhold til rundskriv 13/2019 fra Finanstilsynet vedr. flere låntakere¹.

Sikkerhetsvurdering

Finanstilsynet ba i den foreløpige rapporten styret påse at kravene til verdsettelse av boligpant klargjøres i bankens kreditttrammeverk, og at det gjennomføres tiltak for å sikre etterlevelsen. Styret opplyser i sitt svar at det er igangsatt en oppdatering av bankens kredittpolicy og retningslinjer, og at blant annet krav til dokumentasjon ved vurdering av sikkerhetsverdier vil bli oppdatert. Styret vil påse at det etableres en mer omfattende kredittkontroll som både ivaretar kvantitativ og kvalitativ etterlevelse.

Avvik fra boliglånsforskriften

Gjennomgangen av enkeltsaker under tilsynet viste at det ikke henvises til de styrefastsatte avvikskriteriene i saksnotatene, og at begrunnelsene for å innvilge lån som avviker fra bestemmelsene i boliglånsforskriften i liten grad samsvarer med de fastsatte kriteriene. I den foreløpige rapporten ba Finanstilsynet styret derfor etablere tiltak for å forbedre etterlevelsen av de styrefastsatte kriteriene for å innvilge lån som avviker fra bestemmelsene i boliglånsforskriften. Finanstilsynet har merket seg at styret vil påse at bankens styrefastsatte kriterier for innvilgelse av lån som avviker fra bestemmelsene i boliglånsforskriften blir fulgt, og at det etableres kontrolltiltak som sikrer etterlevelsen.

Kredittvurdering av forbrukslån

Finanstilsynet bemerket i foreløpig rapport at det i bankens styrefastsatte retningslinjer for forbrukslån er spesifisert at det er husstandens samlede inntekt som skal benyttes ved beregning av betjeningsevne og gjeldsgrad for forbrukslån. Finanstilsynet ga i den foreløpige rapporten derfor uttrykk for at betjeningsevne- og gjeldsgradsvurderingen for forbrukslån bør ta utgangspunkt i at forbrukslån innebærer et personlig gjeldsansvar. Finanstilsynet ba derfor styret påse at retningslinjene for vurdering av forbrukslån klarlegges, og at det etableres kontrolltiltak som sikrer at retningslinjene etterleves. Det fremgår av styrets svar at styret har merket seg at utgangspunktet for forbrukslån er et personlig gjeldsansvar, og vil igangsette gjennomgang av retningslinjer for forbrukslån. Styret vil påse at det etableres kontrolltiltak som sikrer etterlevelsen.

Bevilgningsfullmakter

Under tilsynet ble det opplyst at det ikke er etablert egne retningslinjer for kredittkomiteen. Finanstilsynet reiste derfor spørsmål om det bør etableres retningslinjer (mandat) i kreditttrammeverket som klargjør kredittkomiteens rolle og sammensetning. Finanstilsynet har merket seg at styret vil ta initiativ til at det etableres et mandat for bankens Kredittkomite som tar for seg komiteens rolle og sammensetning.

Kredittbevilgningsprosessen

Finanstilsynet ga i den foreløpige rapporten uttrykk for at Eikas saksmaler for BM-saker i liten grad inkluderer sjekklistor for temaer som ofte er relevante. Dette kan være medvirkende til at vurderingen av risikofaktorene ofte er mangelfull eller utelatt i kredittsakene. Dessuten mangler sakene en

¹ Rundskrivet er opphevet og erstattet av rundskriv 1/2021. Omtalen av medlåntakere står nå på Finansdepartementets nettsider <https://www.regjeringen.no/no/tema/okonomi-og-budsjett/finansmarkedene/utlansforskriften/id2791101/>

avveining av avdekkede risikofaktorer som grunnlag for konklusjonene. Basert på de fremlagte enkeltsakene pekte Finanstilsynet dessuten på at saksnotatene i liten grad beskriver grunnlaget for verdivurderingene av bankens sikkerheter eller sikkerhetenes omsettelighet. Finanstilsynet ga derfor uttrykk for at de fremlagte enkeltsakene tyder på at banken bør videreutvikle saksmalene for å sikre utfyllende og relevant fremstilling av risikoen knyttet til kredittsakene. Finanstilsynet har merket seg at styret i svarbrevet opplyser at en vil øke oppmerksomheten mot kvalitet i risikovurderingene og kredittsaksutredningene, og at styret ser behovet for å videreutvikle saksnotatene spesielt knyttet til bedriftsmarkedet. Banken vil søke samarbeid med Eika for at saksmalen i kredittportalen skal være i tråd med kravene i kredittbevilgningsprosessen som følger av Finanstilsynets kredittmodul for styring og kontroll. I mellomtiden vil banken tilpasse Eikas saksmal og tilføre vurderingsmomentene som mangler.

Kredittkontroll

Finanstilsynet etterlyste under tilsynet en bredere og mer kvalitativ kontroll av kredittsakene for å sikre at sakene er i tråd med bankens policy og retningslinjer. I den foreløpige rapporten reiste Finanstilsynet derfor spørsmål om banken i større grad bør systematisere kvalitative kontroller av kredittsakene. Finanstilsynet har merket seg at styret ser behovet for at kvalitetsvurderinger også blir en del av kontrollrutinene.

Overvåking og rapportering

I henhold til bankens arbeidsrutine for betalingslettelse (forbearance), skal det etableres en kvartalsvis rapportering til ledelsen. Finanstilsynet har merket seg at styret erkjenner at rutinen om kvartalsvis rapportering av forbearance ikke er fulgt opp, og at styret samtidig opplyser at rapportering av engasjementer med forbearance-merking vil bli tatt inn i den kvartalsvise risikorapporten fra og med 4. kvartal 2020. Rapporten vil inneholde en oversikt over engasjementet med størrelse, risikoklasse, årsak til merking og type betalingslettelse.

På bakgrunn av opplysninger som fremkom under tilsynet reiste Finanstilsynet i den foreløpige rapporten spørsmål om rapporteringen til styret av bankens problemengasjementer har vært i tråd med bankens kredittrammeverk. Styret opplyser i sitt svar at det har vært mangler ved rapportering av problemengasjementer, og at styret vil påse at gjennomgang av watchlist blir en del av den kvartalsvise rapporteringen. Gjennomgang av de tyve største engasjementene ble gjennomført i styremøtet i november 2020 og skal foretas hvert halvår.

IFRS 9 og beregning av individuelle tapsavsetninger

Finanstilsynet ba i den foreløpige rapporten banken redegjøre for hvorfor trinn 3-porteføljen var vesentlig mindre enn summen av misligholdte og tapsutsatte lån og om eventuell underrapportering har betydning for bankens tapsavsetninger. Styret presiserer i sitt svar at volumet i trinn 3 per 2. kvartal 2020, i overensstemmelsen med noten i delårsrapporten, utgjør 25 millioner kroner når man tar hensyn til brutto utlån, udisponerte kreditter og garantier. Samtidig er det (som nevnt) avdekket at det er oppgitt for høyt volum misligholdte lån (over 90 dager) i delårsrapporten. Den gjenværende differansen mellom trinn 3-volumet og summen av misligholdte og tapsutsatte lån på 8 millioner kroner, består av engasjementer som enten er vurdert som friske eller som har hatt et uvesentlig mislighold. Styret erkjenner imidlertid at det burde vært gjort en mer systematisk vurdering av engasjementene slik at trinn 3-volumet i note 5 var tilnærmet lik volumet av misligholdte og tapsutsatte engasjement. Rutinene for tapsavsetninger etter IFRS9 er oppdatert og er fulgt i forbindelse med vurderinger ved årsskiftet 2020/2021.

Finanstilsynet bemerket i den foreløpige rapporten at banken ved beregningen av forventet tap i trinn 3 ved bruk av kontantstrømberegning kun har hensyntatt ett makrosenario. Det fremgår imidlertid av bankens egne retningslinjer for beregning av forventet tap at det skal utarbeides tre sannsynlighetsvektede scenarier for å beregne fremtidige kontantstrømmer. Finanstilsynet vil peke på at IFRS 9 krever at tapsberegningen skal reflektere et sannsynlighetsvektet beløp som er fremkommet ved å evaluere ulike utfall. Styret opplyser i sitt svar at tapsvurderingene i praksis ble videreført i henhold til utlånsforskriften i 1. og 2. kvartal 2020 selv om banken ellers tok i bruk IFRS 9-reglene 1. januar 2020. Ifølge styret ble retningslinjene etterlevd fra og med 3. kvartal 2020 ved at banken tok i bruk tre sannsynlighetsvektede scenarier for å beregne fremtidige kontantstrømmer.

Finanstilsynet minner om styrets ansvar for at banken har egnede systemer og rutiner for å måle og validere forventet kredittap i henhold til regelverket, og at styret påser at det foreligger klare retningslinjer. Som påpekt i rapport etter tematisyn om IFRS 9, forventer Finanstilsynet videre at styret forstår grunnlaget for beregning av tapsavsetningene, herunder sentrale forutsetninger og hvordan endringer i disse kan påvirke nivået, samt de sentrale driverne bak endringer i tapsavsetninger fra en måleperiode til en annen.

Styring og kontroll av likviditetsrisiko

Likviditets- og kapitalstyringsrammer

Finanstilsynet ba i den foreløpige tilsynsrapporten styret vurdere å etablere en ramme for gjennomsnittlig restløpetid for markedsfinansiering. Finanstilsynet har merket seg at styret i sitt svar opplyser at banken tar sikte på å øke den gjennomsnittlige restløpetiden på markedsfinansiering til 2,5 år. Styret kommenterer imidlertid ikke behovet for en styrefastsatt ramme for gjennomsnittlig restløpetid for markedsfinansiering. Finanstilsynet forventer at styret som et ledd i sin styring av bankens likviditetsrisiko fastsetter en minimumsramme for gjennomsnittlig restløpetid for bankens markedsfinansiering.

Styring og kontroll av markedsrisiko

Overordnede policyer, retningslinjer og rutiner

Banken har etablert flere rammer for å investere i obligasjoner.

Finanstilsynet pekte i den foreløpige tilsynsrapporten på at dersom banken hadde benyttet rammen fullt ut, ville bankens tap under markedsuroen i kjølvannet av koronapandemien utgjort 100 prosent av bankens tapsramme for stresstester.

Finanstilsynet ba i foreløpig rapport styret vurdere forholdet mellom avkastning, risiko og kapitalbruk ved investeringer i obligasjoner med lav rating. Styret gir i sitt svar uttrykk for at banken som følge av forholdsvis høy innskuddsdekning, til tider har behov for å plassere den ekstra likviditeten i andre aktivaklasser enn for eksempel "ordinære obligasjoner". Finanstilsynet har merket seg at styret likevel vil øke kravet til laveste rating.

Stresstest

Finanstilsynet ba i den foreløpige rapporten styret på nytt beregne bankens tap dersom rammene utnyttet i sin helhet og vurdere om de beregnede tapene er i tråd med styrets forutsetning om at

bankens markedsrisiko skal være "lav". Finanstilsynet registrerer at styret ikke kommenterer utfallet av stresstesten i sitt svar, men det noteres at styret har endret markedsrisikotoleransen i bankens «Policy for Markedsrisiko» fra «lav» til «fra lav til moderat».

Rammer

Under tilsynet ble Finanstilsynet informert om at derivatrammen sjelden eller aldri brukes. Finanstilsynet påpekte derfor i den foreløpige rapporten at sletting av ubrukte rammer vil redusere markedsrisikoen i banken. Finanstilsynet har merket seg at styret i sitt svarbrev opplyser at rammen for derivater nå er slettet.

I den foreløpige rapporten kommenterte Finanstilsynet at banken ikke har etablert noen ramme for spreadrisiko i obligasjonsporteføljen. Styret opplyser i sitt svar at styret for praktiske formål har lagt til grunn tapsrammen for stresstesting som retningsgivende.

Risikonivå og risikotoleranse

Finanstilsynet ga i den foreløpige tilsynsrapporten uttrykk for at markedsrisikoen banken kan eksponere seg for i henhold til rammene som er definert i policydokumentet, ikke samsvarer med at bankens markedsrisiko skal være lav. Finanstilsynet noterer at styret i sitt svar opplyser at banken vil øke kravet til minste rating for finansobligasjoner, og at risikotoleransen er endret fra «lav» til «fra lav til moderat».

Finanstilsynet ber styret innen 1.oktober 2021 redegjøre for gjennomføringen av tiltakene som er omtalt i styrets svar.

Finanstilsynet ber om kopi av protokollen fra styremøtet hvor Finanstilsynets tilsynsrapport blir behandlet.

Kopi av dette brevet bes sendt til valgt revisor.

For Finanstilsynet

Linda Støle Hårstad
seksjonssjef

Bernt Chr. Grønvold
seniorrådgiver

Dokumentet er godkjent elektronisk og har derfor ikke håndskrevne signaturer.